

Igy halt meg Munkácsy Mihály, aki száz esztendő előtt született

Irta Vécsey Miklós

Száz esztendő előtt, 1844 február 20-án született Munkácsy Mihály, a legnagyobb magyar festő, a Siralomház, a Milton, a Krisztus Pilátus előtt, az Ecce homo és sok más világhírű kép halhatatlan megalkotója. A világ minden részén, ahol kultúreberek élnek, ahol rajongói vannak a szépek és a művészetnek, tudják, hogy élt egy Munkácsy Mihály nevű magyar ember, aki mint kis asztalosinas indult el, s mint festőművész feljutott a csillagokig. A nevezetes centennárium alkalmából nem akarom én most ismertetni Munkácsy Mihály csodálatos művészi pályafutását és alkotásait. Inkább azt írom meg, hogy élt Munkácsy Mihály utolsó éveiben s testbenléteiben összefoglalva, hogyan halt meg negyvennégy esztendő előtt, amikor egy ország könnyezett a ravatalánál és egy világ részvéte kísérte sírjába. Embéri dolgokat akarok elmondani Munkácsy Mihályról, az emberről:

1910 május 1-én délután Rákosi Jenő a következő táviratot kapta a németországi Bonnól:

„Mein armer Miska, strab heute um ein Uhr in meinen Armen im Sanatorium zu Endenich, Cecile de Munkacsy, Hotel Royal, Bonn.“ (Szegény Miskám ma egy óraker karjaim között az endenichi szanatóriumban meghalt. Munkácsy Cecil, Royal szálló, Bonn.)

Estefelé a Magyar Távirati Irodához a következő bonni távirat érkezett:

Munkácsy Mihály ma délben az endenichi gyógyító intézetben Bonn mellett, neje karjál között, aki ma reggel odaérkezett, meghalt. A holttestet Budapestre szállítják.

Bucus a párisi műteremtől

Hogyan borult el a fényes lángész, hogyan semmisült meg a nagy alkotó tehetség, nincs ennél szomorúbb, meghatóbb történet. Hogyan történt ez a tragédia?

Munkácsy 1896 április 19-én volt utoljára párisi műtermében. A régi vázlatait, rajzait és képeit rendezte. Némelyiket hosszasan nézegette, mintha bucsuzott volna tőle. Ugy fárasztotta még a nevének aláírása is. Néhány képen kimaradt a nevéből egy-egy betű, újden törölte le és írta újra.

— Szépen vagyunk! Már a nevetem se tudom lepingálni! — és mintegy magát vigasztalva tette hozzá:

— No, de azért megismerik, hogy ezt én füstöttem. Mi?

Végre elkészült ezzel a munkával. A képeket a szolgálja és egy modell egymás mellé rakosgatták, a vázlatokat eltették, azalatt ő ki és bejárt, nem találta helyét. Bement a hátsó fiúkébe, felhalmozott mindenféle ócskaságot, ószelgetett egyik ismerősével, aki hívta, hogy menjen sétatokcsikálni, de csak nem tudott megvárni a műteremtől.

— Ne siessünk olyan nagyon! — mondta halkán és fáradt hangon.

A kandalló mellől, egy halom ráma és vászon közül huzott elő egy régi palettát. Mint valami csatavisselt pajzs, amely ki tudja hány diadalmas küzdelemben horpadt össze, olyan megviselt volt ez a paletta. A kezére vette és olyan jólesően feküdt meg a karján.

— Erről került ki a Milton, meg a Pilátus! — mondotta.

Fölvett egy száraz ecsetet és azt próbálgatta rajta, majd pedig az asztalon lévő másik paletta színeibe nyomva az ecsetet, ráírta a régi nevét és a dátumot.

— Sok bitümet kentem szét ezen, de csak hadd szidják a bitümet, mi értettük egymást.

Azután leült a sarokszőnyegre, beazultni kezdett, de alig ejtett ki néhány szót, elzokogta magát. Hát ródolt a párnákra, nem is törölte

le a könnyeit, úgy folytak végig szép fehér szakállán.

Igy bucsuzott a műtermétől.

Laufenauer tanár megvizsgálja a nagybeteg Munkácsyt

Pedig nem tudta, hová megy, csak annyit tudott, hogy hazautazik Magyarországra. Haza, a mileniumi öröme, ahol az Ecce homo dicsősége várja és ahol lelkesen ünnepegni fogják. Utközben kísérelte felolvas neki, ő hallgatja soká, bólintgat a fejével, mintha egy véleményen volna az íróval, de egyszerre csak megszólal:

— Soha! Oh, soha! Mikor elvitték a műteremből, akkor láttam csak, hogy mennyire sajnál!

— Micsoda?

— Hát a képeim. Sohasé tudtam egészen úgy megfesteni, mint ahogy kellett volna.

Dehogy hallgatta ő Lemaitret, a saját sötét gondolataival volt elfoglalva. Aztán kezébe vette a könyvet, szemébe öltött Guy de Maupassant neve és felsóhajtott:

— Milyen kár érte!

Később jobbkedvű lett s azzal foglalkozott, hogy milyen irányban lehet neki hasznát venni ott-hon. Mert akkor már elhatározott dolog volt, hogy lithon hozzá méltó helyet tartanak fenn számára. De mintha valami számalom lett volna abban a készségben, amellyel idehaza a mester minden óhaját csaknem megelőzték. Maga Munkácsy is többször megdöbben, hogy annyira előzékenyek vele.

Bécsben két napig maradt Munkácsy kíséreljével. Eppen Tilgnert temették, aki a mesternek jó barátja volt. Nagyon rosszul volt Bécsben, heves vértódlulási támadtak és egész éjszaka Tilgnerral foglalkozott. Hogy milyen szépen halt meg, hirtelen, nem is kinlódt. Másnap meglátogatta Dóczy Lajost. Dóczy előkelő társaságot hívott meg tiszteletére. Munkácsy egyszerre csak panaszkodni kezdett, hogy bántja a világszűrés és amikor ezen segítettek, bevallotta, hogy nem bír maradni, nagyon rosszul érzi magát.

— Menjünk, mert elaludok!

Dóczy és családja ijedten értesítették az érkező vendégeket, a társaság visszavonult és Munkácsy a házigazda elsötétített dolgozószobájában iparkodott valahogy erői venni magán. Némileg sikerült is. Néhány csepp levest evett s utána valami édeséget iszalt meg. Azután rövid bucsut vett az elszomorkodott Dóczy-családtól, elment, mielőtt az összes meghívottak megérkeztek volna. A kocsiában még így szólt:

— Képtelen lettem volna asztalhoz ülni. Már attól a gondolattól is borzadtam, hogy a poharak és tányérok zörögni fognak. Legjobb lesz, ha lefekszem. Istenem, bár csak el tudnék aludni.

Budapestben is többször rosszul érezte magát. Ekkor barátai elhatározták, hogy tudtán kívül összehozzák Laufenauer Károly híres elmegyógyász tanárral. Az alkalom úgy adódott, hogy Munkácsyt meghívták Berczik Árpádhöz és Laufenauer is ott volt, mint vendég. Laufenauer azután megejtette a vizsgálatot, anélkül, hogy Munkácsy ezt tudta volna. Berczik Árpádné pompás magyar konyhája szolgáltatott alkalmat a tanárnak, hogy az alapvető kérdésekben diagnózist csinálhasson az emésztés, étvágy, izlés stb. tekintetében. Különböző értékes reminiscenciákat idézett fel az emlékezőtehetség állapotának vizsgálata érdekében. Végül a napi eseményekről az ünneplendő milleniumról, továbbá a művészi kérdésekről csevegett a tanár könnyed, vonzó, kellemes formában Munkácsyval, akinek így provokálta ki véleményeit és megjegyzéseit s ezekből állította össze magának mindazt, amire a mester lelkiállapotának megítéléséhez szükség volt. És az volt ebben a legszellemesebb, hogy a beszélgetés során Munkácsy egészen felvidult.

Végül is a saját ötletéből kérte fel Laufenauer, hogy vizsgálja majd meg.

— Nagyon szívesen. Amikor ráér a mester. Azt hiszem, főként a gyomrot kell rendbehozni és egy jó pihenést rendelünk.

— Holnap — mondta Munkácsy.

Másnap el is ment Laufenauer hez. A vizsgálat alapos volt. A tanár megállapította egy csomó kisebb és nagyobb bajt: a gerincben. Még ifjúságában szerezte Munkácsy, elhanyagolta asztalosinas korában, azután megbirkózott vele erős fizikum, de lappangott benne, lesve az alkalmat, mikor támadhatja meg orvul. Laufenauer úgy találta, hogy a paralizis veszélye fenyegető és hogy nyugalom, feltétlen nyugalom kell a betegnek. Ezt természetesen nem a betegnek mondta, hanem kíséreljének, Malonyay Dezsőnek.

De Munkácsy sejtette, mi vár rá. Folyton tépelődött a maga állapota felett, azután kérdezte kíséreljét: mondaná meg neki, meddig tartott Maupassant betegsége. Egy reggel nyolc óraker pedig átment a szomszédos szobába, ahol Malonyay még aludt és kezdte lerajzolni. Mikor ez felébredt, Munkácsy átadta neki a vázlatot ezekkel a szavakkal:

— Talán ez az utolsó rajzom.

Igy kezdődött. Szüntelen bucsuzott emlékeitől, művészi terveitől, önmagától. Nagyon társaságban azonnal elvesztette az óraművelést és szédülés fogta el — az egyedülletől pedig irzózott. A Földvárnyék családi körében, kikhez hosszú évek során át benső barátság fűzte, valóban jól érezte magát és Benczúr Gyulánál, akinek felesége végtelen gyengédséggel találta el a világtól kezdve a társalgás hangjait, hogy mi eshetik jól az ő beteg kedélyének, egy igazán nyugodt pihenést estét töltött.

A kór azonban egyre jobban elhatalmasodott. A beteg művészt 1896-ban az endenichi szanatóriumba vitték ápolás végett. Két évvel később elérkeztek párisi palotájának fényes berendezését, amelyet egykor a francia főváros színeje csodált meg. Az árverés három napig tartott. Összesen 282 tárgyat adtak el, amelyek között számos festmény, vázlat, rajz, továbbá sok nagybecsű műtárgy volt. Eladták azt a zongorát is, amelyen Liszt Ferenc olyan gyakran gyönyörködött a Munkácsynál összegyűlt előkelő társaságot. A mester kosztümgyűjteménye kétszáz férfi- és női ruhadarabot tartalmazott. Nagyon olcsón kelt el valamennyi. Eladásra került Munkácsy nagyértékű szék és fotel-gyűjteménye is, valamint néhány gyönyörű flamandzönyeg, amelyekkel a mester szobáinak falait szokta eltakarni.

Mindebből vajmi kevés jutott magyar kézbe. Örökké sajnálatos, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum nem küldött el senkit Párisba, hogy semmit se szerzett meg az avenue de villiersi palotából.

1897-ben megtörtént a katasztrófa. Bonnól, 1897 február 4-én ugyanis az a szomorú hír érkezett, hogy Munkácsy az endenichi szanatóriumában „... rárohant a komornyikjára, az orvosaira és torkonragadva, fojtogatni kezdte őket, rettenetes erővel. Nem tudtak szabadulni a kezei közül, segítségért kiáltoztak. Erre rohant két ápoló és négyen birkóztak Munkácsyval. Földrepertertek, megkötözték és csak így tudták őt ártalmatlanná tenni.“

Ezután már csak előhalott volt. Malonyay Dezső, aki közvetlen megfigyelője volt Munkácsy betegségének, a katasztrófa bekövetkezését, amikor Munkácsy végleg erőt vett a baja, így írja le: Az utolsó pillanatait is úgy képzelem, hogy zokogva kérte ott Godesbergben, még egyszer, utoljára az ecsetjeit, amelyekkel eltiltotta az orvos, a komornyikja nem merte odaadni neki, mire ő kétségbeesetten követelte, menni akart hát utánuk ő maga, a műterembe, de megfogták, nem eresztették s erre torkuknak esett.

Csak az Istenről várhatok gyógyulást

Megható az a tudósítás, amelyet Munkácsynak és nejének egy régi barátja, egy Párisban élt magyar

művész küldött a betegség végső fázisáról a Munkácsynéval való találkozás után.

— Szegény férjem állapota — mondta Munkácsyné — még mindig szinte változatlan. Fizikailag éi ugyan, de a lelke meg van halva. Sokáig rejtgették előttem a valóságot és remélni engedték, hogy a felgyógyulása lehetséges, de vegre bevallották a szomorú igazságot: Munkácsy baja a paralizis, amely gyógyíthatatlan. Egy évvel ezelőtt a betegség első stádiumában a Bonn mellett lévő endenichi szanatóriumba szállítottam. Ott van azóta mindig, kitűnően kezelik. Külseje megelégedettségre vall. Magam kőpachi kastélyomban lakom, alig hatórányi távolságra férjemtől, akit ilyformán gyakran láthatok. Eppen onnan jövök most is. Drága betegemet egész nyugodtan, szinte mosolyogva találtam. Együtt kocszunk ki Bonn környékére, ami lát-szólag nagy örömet szerzett neki. De mily fájdalommal, mily kinnal kellett tapasztalnom, hogy semmi sem érdekli ezt az embert, aki annakelölte annyi örömet talált művészetében, munkájában. Látni akartam, hogy milyen hatást érhetek el azzal, ha festéséről beszélek vele s így szóltam:

— Tudod, Miska, hogy dicsőség sohasé volt nagyobb, mint most, hogy műveidet mindenütt megcsodálják?

Egykedvűen fordította felém a szavakra szemeit és — hallgatott...

Később azt kérdeztem tőle, ne küldessek-e neki Párisból festéshez a rajzolóhoz szükséges eszközöket? Szegény Miskám megint csak szomorú tekintettel fordult felém s csupán ennyit mondott:

— Hiszen ugy sem tudok...

— De azért vannak időszakok, amelyekben betegsége legkisebb nyoma sem látható. Mikor például visszatérünk sétánkról, égre emelte a szemeit és így szólt:

— Csak onnan a magasból, Istentől várhatok gyógyulást.

Ezt az alkalmat arra akartam felhasználni, hogy kőpachi kastélyunkba való visszatérésre bírjam. Ő azonban visszautasította ezt:

— Jól vagyok itt — mondta.

Mikor azután indolni készültem, visszakísért az intézet bejáratáig s kocsiha segített. Azután pedig bucsut véve tőlem, nyugodtan tért vissza.

— Valóban — folytatta Munkácsyné — férjem kitűnő gondozásban részesül. Gyakran kéri kedves magyar eledelét, a túrócsuszát és a káposztásrést, amelyet csupán az ő számára készítenek. Sőt olykor feltűnően jókedvű s ilyenkor magyar nótákat füttyörsz. De azért, ha fizikumának állapota kielégítő, annál szomorúbb sajtáságos lelki állapota, amely főleg a külvilág iránt való közömbösségben jelentkezik. Nemrég levelet kaptam tőle, betegsége óta az elsőt. Magyarul volt írva s lefordítottam.

Igy halt meg Munkácsy

Munkácsy Mihály halála Endenichben egész váratlanul ért mindenkit. A beteg a halálozást napokban jól érezte magát s neje elutazhatott Kőpachba, ahonnan Kölnbe is átrándult. Itt kapta április 30-án az orvos levelét, hogy a beteg sok gyümölcsöt evett, az megártott neki, de egyébként nincs különösebb baja. Kedden, május 1-én a beteg állapota mégis hirtelen rosszabbra fordult úgy, hogy az orvos, Helm dr., táviratban hívta Munkácsyné a férjéhez. Munkácsyné sietve utazott vissza Endenichbe és tokaji bort, valamint pezsgőt vitt magával. Délelőtt 11 óraker érkezett vissza a szanatóriumba, de a beteg már nem kívánt inni, sem a borból, sem a pezsgőből. El volt rontva a gyomra, élmelvése volt, sőt hányt is. Csakhamar ágyba kívánczolt, lefeküdt s derült arccal fordult neje felé, aki ismételve kínálta a tokajival. Megszorította felesége kezét és mondani akart neki valamit, de nem tudta magát kifejezni, mintha beszélőképesége felmondta volna az engedelmisséget. Egyszerre nyugtalanul nézett az orvosra, majd a nejére, zavarodott, üres tekintettel. Az orvos azonnal felismerte a helyzetet s szomorúan, tompított hangon szólt:

— Ezek az utolsó percek!

A kórház egyik szolgálja feszület vitt az ágyhoz, a halálkő szeliden tekintett a feszületre. Aztán megkezdődött a halálküzdelem,

amely csak néhány percig tartott. Dél egy óraker Munkácsy Mihály csendesesen elszenderedett és aludt örökre.

A temetés

Halála után kilencednapra temették el a Múcsarnokból a Kerespesti-úti temetőben. Elsőnek Ferenc József király küldött rendkívül megleghangu sürgönyt, s mire az özvegy megérkezett Budapestre, több mint huszezer részvétlívrat várta. A képviselőházban Széll Kálmán miniszterelnök parentálta el, a temetési szertartást Dessewffy, Sándor csanádi püspök végezte, a ravatalnál Wallacis Gyula, Berzeviczy Albert, Jendrassik Jenő beszéltek. Ugyanaz a halottaskocsi vitte a temetést, mint amelyik néhány év előtt Kossuth Lajost vitte az utolsó útjára. A temetőben Telepp Károly festőművész bucsuztatta el Munkácsy Mihályt, aki az ideggyógyintézetből bevonult a halhatatlanságba.

BORSSZEMEK

Némelyik ember azért bántja a másikat — mert fél tőle...

Adódnak körülmények, amikor nem úgy dudozzuk fel magunkat, hogy meghalunk, hanem, hogy — életben maradunk...

A meg nem értett ember panasza, mennél tovább részletezi, annál szembetűnőbbben válik — dicsérvessé...

A házasságtörés olyan, mint az otthonon kívül történt szerencsétlenség: Mindenki suttog, beszél róla, csak az érdekeltnek nem merik megmondani...

Micsoda vitustánca az Istené, mikor a borzalmas valóságot tud-szárnnyája az álom! Amikor nem menekülhetünk az álomba és nem örülhetünk a felébredésnek...

Hányszor halljuk: „dolgozom, mint egy állat“ és ezt többnyire azok mondják, akik emberségesen végzik munkájukat...

Szegénysorsu emberrel szemben mindig őszintebben viselkednek az emberek, mint a jómódu iránt. Nem is csoda, ha minden igyekezetével szeretne vagyónhoz jutni...

Megölni egyszerre nem szabad senkit; égbekiáltó vétek, bűn! De lassan, hosszan, cseppenként mérgezve, tönkretenni az életét, lehet. Azt nem veszik észre az emberek — és megbocsátják az Istennek...

A távolság forrasztja legjobban össze az egymáshoz tartozókat...

Mig valaki által bennünket szerelmével, kedvesünknek valljuk. Mikor teleplezve álnokságát, odébb akar állni, — akkor tartjuk gazembernek...

Boldog ember, aki úgy érzi minden reggel, hogy újjászületik! De legtöbbször, mintha halottaiból ébredne...

Óvakodjunk attól, hogy bánu leggyünk valakinek a kezében, mert előbb-utóbb összetörtünk...

Allandó gyanakvások, kétségek között élünk. Mégis milyen csalódást jelent, ha beigazolódik, hogy igazunk van!

Hihetetlen ereje tud lenni a szónak! Akárhányszor messzebbre viszi az embert vagy jobban eltávoítja, mintha erőszakot alkalmaznánk!

A tulzott vigasztalás csak arra jó, hogy valakinek a bánatát erősítsük, tápláljuk.

Az igazi művésznek nincs féltendő valója; mert utánózni lehet, de utó-érni nem.

Akár szándékosan, akár véletlenül hibáztunk, büntudatunk akkor válik igazán döbbenetli, ha észrevesz-szük, hogy valaki tanuja volt tét-tünk elkövetésének. Ha ez alól mentesülünk, a kellemetlen érzéstől hamarosan megszabadulunk.

Mondják, hogy a struccmadr az emberektől tanulta magatartását. És csak őket akarja kifigurázni, mikor fejét a homokba dugja...

Faludi Margit